

מעשה שהיה

צ"ק פתוח

- מה זה הני-
הרב אריה ליכטנשטיין
המונח שם?

- החווה חיים לבן לוויטו, עזריאל, על פיסת נייר
שהיתה מושלכת על הקרקע.

עזריאל ניגש והרים את הפתק. כשפתח אותו,
פיו נפער מתדהמה - יש כאן צ"ק על סך \$1,000
דולר!

- אז יש לך מצוות 'השבת אבידה'! כנראה זה גם
די קל. על שם מי רשום הצ"ק?

- יש כאן רק את שם המתחייב, שרשם את הצ"ק.
אך לא מוזכר לטובת מי הוא נכתב.

- נצטרך להתקשר אל בעל הצ"ק ולשאול את פיו.
אני מאמין שהוא זוכר. זהו לא סכום של מה בכך,
שיתכן וכבר שכח למי נתנו...

- מה יעזור שהנותן/הכותב יזכור למי רשם זאת?
לא נראה לי שאוכל להחזיר את הצ"ק לאותו אחד.
אולי אותו אחד כבר העביר את הצ"ק לאחרים?

- מה אתה מתכוין?

- רבים שמקבלים צ"ק מאחרים, אינם רוצים
להפקיד אותו בחשבון הבנק שלהם מסיבות שו-
נות. על כן הם מוכרים אותו לאחרים בקצת פחות
מהסכום הרשום עליו. כגון, צ"ק של \$1,000
נמכר בסכום של בערך \$950.

לפעמים גם, המקבל משלם עם הצ"ק לבעלי
חובותיו. אז בא נאמר שהרושם זוכר שנתן את
הצ"ק לגעציל. מי ערב שגעציל לא העביר אותו
כבר למעורל?

- אני בודאי לא התכוונתי לומר שתחזיר לו את
הצ"ק בלי שהוא יתן עליו סימנים. סכום, שם הנו-
ת וכו'. כמו כל אבידה שחוזרת על ידי סימנים!

- מה יעזרו הסימנים? הרי אפילו אם הוא מכר את
הצ"ק, אין ספק שלפני כן הוא היה ברשותו! לכן
הוא מכיר את הסימנים שעליו!

- תשמע! אני לא מבין מהיכן לך לחדש חשש
רחוק כזה.

יותר מזה, בכל אבידה שנתן בה מאן דהוא סימ-
נים נחשוש לכך!

אולי הוא היה הבעלים פעם. לאחר מכן הוא מכר
את האבידה, ועתה הוא זוכר את סימניה מאותו
הזמן שהיה ברשותו.

לדברך, מדוע מחזירים אבידה על פי סימנים?

♦ ♦ ♦

פסקי דינים

דיני שכירות פועלים (י"ד) רב חיים קאהן שליט"א

דבר האבד

פועל או קבלן שסיכם עם המעביד לעבוד בעד דמי שכירות¹ בדבר שאם יחזור בו יפסיד
המעביד ('דבר האבד'), אינו יכול לחזור בו מפני ההפסד שגורם למעביד, אפילו לא הת-
חיל לעבוד ולא עשה קנין². וראה להלן זכויות המעביד לאחר שחזר בו הפועל.

הגדרת דבר האבד

דבר האבד הוא כשיפסיד אם ימתין עד שימצא פועלים אחרים בדמי שכירות שמשלמים בשוק בעד עבודה זו, אבל אם
יכול למצוא פועל אחר במחיר השוק אפילו אם בינתיים התייקר השער אינו דבר האבד³, ויש שכתב שאם התייקר השוק
נחשב חזרת הפועל ל'דבר האבד'⁴.

הפוסקים נחלקו האם דיני 'דבר האבד' נאמרו גם בפועל שלא ידע שנשכר לעבודה שאם יחזור בו יאבד⁵, ויש שכתב
שאפילו נשכר בפירוש לעבודה כזו אבל היו אז עוד פועלים מצויים אינו בכלל חוזר ב'דבר האבד'⁶. ולהלן יבואר שנחלקו
הפוסקים האם נחשב לדבר האבד אם בשעה ששכרו לא היה מוצא פועלים אחרים.

סוגי דבר האבד

ישנם שני סוגי 'דבר האבד', הפסד ממון, והפסד שאינו ממון. בשניהם העובד אינו יכול
לחזור בו, אבל דיניהם שונים אם חזר בו.

הפסד ממון הוא שהסחורה נפסדת אם לא יטפלו בה עכשיו⁷, ונראה שכן הוא גם בהפסד
בפרנסתו הקבועה, כגון קבלן בנין ששוכר פועל שאם הפועל לא יעשה את העבודה
יפסיד הקבלן את העבודה שנחתם עליה חוזה⁸.

הפסד שאינו של ממון הוא כששכרו לדבר שהמעביד לא יפסיד ממון אם חוזר בו, אבל
נתפס כהפסד מפני שמוכן לשלם בעד השירות כפי רצונו בזמנו⁹, כגון השוכר מלמד
לבנו והמלמד חוזר בו מפסיד התלמיד את הלימוד של אותו היום¹⁰, או השוכר תזמורת
לחתונה שאם יחזור בהם תיפגע שמחת החתונה¹¹.

אימתי נחשב חזרת העובד הפסד ממון, תלוי בראות עיני הבי"ד, כגון משרת בבית, שאם
התפקיד שלו לשמור חפצים וחוזר בו באמצע הזמן, אם המעביד לא יכול למצוא פועל
שנאמן לו לשמירה יש בחזרתו חשש הפסד ממון, ואם תפקידו לעזור בעבודות הבית אין בזה הפסד ממון¹².

חזרת העובד מחמת אונס

אם חזר בו העובד, הן פועל או קבלן בדבר האבד, ידו על התחתונה ויפסיד משכרו כפי שיבואר להלן. אך אם מפני אונס
שאיירע להם לא השלימו את העבודה שנשכרו לעשות, כגון שחלה הוא או אחד מקרוביו שמזונותיהן עליו, יד הפועל על
העלוונה והמעביד ישלם לו בעד עבודתו כפי שיעור הזמן שעבד, ובקבלן כפי שנהנה מהעבודה שעשה¹³.

יש שכתב שפועל שנשכר לתקופה ונאנס באמצע, ולאחר שעבר האונס חזר לעבוד, אינו מנכה לו בעד הזמן שנאנס¹⁴,
ויש שכתב שאם הקדים לשלם לו את כל השכר אפילו לא חזר לעבוד, אינו מחזיר לו כלום¹⁵, ודווקא אם עבד עכ"פ רוב
הזמן שנשכר לו¹⁶.

יש שכתב שאם שכר את העובד בעד עבודה מסוימת, ואירע לעובד אונס עובר, כגון ששכרו לתפור בגד ואירע לעובד
אבילות, אם אפשר למעביד להמתין עד שיעבור האבל, לא ישכור המעביד פועל אחר לגמור את המלאכה¹⁷.

מצא פועל בזול

מצא המעביד פועל להשלים העבודה בזול, נחלקו הפוסקים האם גותן לפועל גם את ההפרש שלא הוצרך לשלם לפועל
השני¹⁸.

[1] ראה רמ"א סי' של"ג ס"ס ה' בנשכר בחינם, ובש"ך שם ס"ק ל"א, ופרטי הדין בגליון קנ"ה. [2] של"ג סעיף ה' וש"ך ס"ק כ"ט. [3] עיין סמ"ע סוף ס"ק י"ז, כ"ז, כ"ח.
ובדרישה סעיף ג' והמתנ"א סי' ז'. [4] חזו"א סי' כ"ג ס"ק ל' ד"ה ואמנם. [5] בפתחי תשובה סי' קפ"א ס"ק ה' כתב משו"ת ושב הכהן סי' י"ג שבזה יכול לחזור בו, (ועי'
בנחלת צבי סי' רצ"א סעיף כ"ד), אבל בספר אמרי הצבי ב"ק קט"ז ע"ב סי' מ"א אות ב' חולק עליו. [6] מלא הרועים (יוליס) שכירות סי' ו', והיינו דווקא כשסבר בצדק
שגם לעתיד יהיו פועלים. [7] סי' של"ג סעיף ה' וסמ"ע ס"ק י"ח. [8] ראה ערוך השולחן סעיף י"ח שפועל בחנות שחוזר בו ביום שמרבים לקנות, כגון בערב יו"ט הוא
דבר האבד, ויש לדון האם זה נחשב לדבר האבד של ממון, וכן עיבוד של סחורה שאם לא יגמור אותה בזמן יזל הערך, ובחזון איש ב"ק סי' כ"ג ס"ק כ"ב דן על כה"ג
המשך ההערות בעמוד ב'

בפתרון שאלה זו נקדים ענין אחר. הראשונים נתקשו מדוע אכן אבידה חוזרת בסימניו? מדוע אין אנו חוששים שאותו אחד שמוסר את הסימניו היה בעליה של אבידה זו פעם, אך מכרה לאחר מכן לאחרים?

הסימניו שמוסר אינן ראייה שהחפץ עדיין שייך לו וברשותו, שיתכן והוא מכירו מהתקופה שהיה ברשותו לפני שמכרו?!

ונאמרו בראשונים שני מהלכים לשוב קושיא זו. הא', שבסתם חפצים אנו סומכין על 'חזקת מרא קמא' (ריטב"א בבא מציעא דף כ"ה ע"ב).

דהיינו, כיון שבמסירת הסימניו אנו בטוחים שהיה בעליו של חפץ זה, על כל פנים בעבר, אין אנו מסתפקים שמה מכרו לאחר מכן.

אמנם, בחפץ שדרכו להימסר או להימכר מיד ליד, דינו יהיה שונה ונחשוש שמה מכרו לאחר (כפי שמצאנו בגמרא (בבא מציעא דף כ"ה ע"ב) לגבי מטבע שאינו מחזירו בשום סימן, משום שמה מסרו לאחרים).

תירוץ אחר נאמר בראשונים, שמאחר והמוצא הכריז על האבידה ובא זה ומסר את סימניו של חפץ זה בדיק, מדוע שנחשוש שמכר חפץ זה לאחרים?

והרי אם מכרו כבר לאחר, מנין היה לו לדעת שהחפץ שפעם היה ברשותו ולאחר מכן הוא מכרו נאבד מאותו קונה? כיצד ידע לקפוז וליתן את סימניו כדי ליטלו במירמה?!

ויותר מכך, הרי הוא היחיד שבה ומסר את הסימניו. אילו מכרו כבר לאחר מדוע לא בא אותו קונה, שהוא בעליו של החפץ, ומסר את סימניו (רשב"א שם)?

(ודין מטבע הנ"ל לפי שיטה זו, הוא משום שמה אכן נאבד לו מטבע כזו, אך זו לא המטבע שמצא שיש כמה מטבעות עם אותן הסימנים).

לאור זאת, נקדים מה דינו של צ"ק ששם המוטב רשום על גביו. כגון 'עבור געציל'.

לכאורה, יש להחזיר את הצ"ק לגעציל, לאחר שיתברר שאכן הוא הגעציל המדובר.

אמנם, בספר 'הצ"ק בהלכה' (חלק א', פרק י' ענף ט') מביא בזה שיטות שונות.

יש אכן מי מהפוסקים שכתבו שבצ"ק אין אנו חוששין למכירה או למסירה לאחרים. כפי שאין אנו חוששין בכל אבידות שדי במסירת הסימניו להשבתו. לשיטה זו יחזור הצ"ק למוטב, דהיינו לטובת מי שנרשם על גביו (פתחי חושן - אבידה, פרק ז' הערה מ').

אחרים נקטו שהדבר תלוי בפלוגתת הראשונים הנ"ל. לפי השיטה שאנו סומכים על 'חזקת מרא קמא' הוא הדין בצ"ק שנחזירנו למוטב הרשום על גבי הצ"ק, שבדאי הוא 'מרא קמא'.

אך לשיטות האחרות, אסור להחזיר צ"ק למוטב, אלא אם כן הכריז עליו המוצא ובא המוטב ומסר את סימניו ואילו אחרים לא באו למסור את סימניו. לולי כן, נחשוש שמה אכן מכר את הצ"ק לאחרים (עיונים במשפט, סימן ו').

אמנם, יש מקום לומר שלפי כל השיטות לא יחזיר צ"ק למוטב הרשום על גביו. לפי השיטה הראשונה דבכל אבידה אזלינן בתר 'מרא קמא', בצ"ק יהיה שונה דינו ולא נוכל לסמוך על חזקה זו.

הרגילות היא להעביר צ"ק מיד ליד, ופוק חזי מאי עמא דבר, ודינו שיהיה לדין המטבע שלא די בה בחזקת מרא קמא וכו"ל.

ואף לפי השיטה השניה, מכל מקום הכרזה לא תועיל. יש צד גדול לומר שאם אכן מכר את הצ"ק לאחר והלה איבד אותו, הרי שהוא מיד יפנה למוכר/המוטב, או לבעל הצ"ק, להודיעו שאיבדו. אם כן אין כאן שום הוכחה מכך שבה ומסר את הסימניו, הן הוא יודע שצ"ק זה שמכר לאחרים, אבד (הצ"ק בהלכה שם).

ועתה נבוא לדון בנידון דידן. אם בצ"ק שנרשם על שם מאן דהוא נקטינן שיש מקום לחשוש שמכרו לאחרים, כל שכן וכל שכן בצ"ק פתוח כנידון דידן.

הרי כל עניינם של צ"ק פתוח הוא כדי להקל על מקבלו, שיוכל למסרו לאחרים ללא קושי ולא מאמץ. כיון שלא נרשם על גביו שם המוטב, כל אחד יסכים לקבלו ומעשים בכל יום שצ"ק כזה נמכר או נמסר לאחרים.

על כן, מה יועיל לברר עם הכותב מיהו בעליו של צ"ק זה? יתכן שהוא מסרו לגעציל, אך הוא כבר מזמן העבירו או מכרו לשמעריל?!

וגם הכרזה לא תועיל, כיון שיש מקום לומר שכבר גונב לאזניו שצ"ק זה נאבד, אם על ידי מי שקיבל זאת ממנו, או על ידי נותן הצ"ק ששמע זאת מהמאבד.

למעשה: נראה לצדד שהמוצא צ"ק פתוח, עליו לקרוע כיון שבין כך אינו יכול להחזירו לאף אחד (משפטי התורה - בבא מציעא סימן ט"ו).

כמו כן נראה לומר, עליו להודיע על כך לרושם הצ"ק. שאם הודיעו המקבל שאבד, שלא יצטרך לבטלו ולשלם על כך לבגן על עמלת הביטול והוא משום 'השבת אבידה'.

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

מידיתבקשנו

הנהלת בית הספר שלחה את אחד התלמידים לביתו, מאחר שהשחית והזיק לרכוש בית הספר. עסקן שהתערב ניסה להמתיק את רוע הגזירה, אך ההנהלה התעקשה שהתלמיד לא יחזור אלא אם כן העסקן יתחייב לשלם את מה שיזיק התלמיד מאכן ולהבא.

שאלה: האם להתחייבות כזו, שנעשית בעל פה, יש תוקף מחייב?

תשובה: מצאנו מקרה דומה לזה בהלכה. ראובן רצה לשכור את לוי - בחור צעיר - לעבוד בביתו, אלא שחשש שמא יקלקל בעבודתו. בא שמעון ונ' תחייב לראובן שיפצה אותו אם לוי יזיקנו. מאז שראובן הסכים לשכור את לוי על סמך הבטחתו של שמעון, הרי ששמעון 'ערב' הוא וחייב לשלם לראובן אם לוי יזיק (נתיבות סימן שט"ו סק"ב). לכאורה הוא הדין להכא, מאחר והנהלת בית הספר תחזיר את הילד לספסל הלימודים רק על סמך אותה התחייבות, הרי שיש לה תוקף משום 'ערבות'.

אלא שיש שחלקו על כך. ידוע דין 'אסמכתא'. דהיינו, אם בשעת ההתחייבות, אי אפשר לדעת בבירור שאכן יתחייב לבסוף, מלכתחילה הוא לא נתכוין להתחייב ברצינות (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ר"ר).

שונה הוא דין ה'ערב'. כיון שהמלוה סמך על מילתו של הערב ועל פיו הלואה את כספו, הרי שמכוח הנאה זו שהמלוה סומך על הערב ומסכים להוציא מעותיו על פיו, מסכים הערב להתחייב ללא תנאים, זו הסיבה שאם כבר ניתנה ההלואה ונעשה ערב כעת לאחר מתן מעות, יש לעשות זאת בקנין. כיון שחסרה כאן ההנאה הנ"ל שעל פיו הוציא מעות (סימן קכ"ט סעיף א' וב').

יש מהפוסקים שכתבו שערבות שיש בה 'אסמכתא' אכן אינה חלה. כגון ראובן מכר לשמעון קרקע ללא 'אחריות', שאם יבואו בעלי חובות ויגבו אותה לא יחזיר לו את כספו. אלא שלוי הציע את אחריותו לכך, שהוא יחזיר לשמעון את כספו - ערבותו אינה ערבות (סימן קל"א סעיף ט'). בערבות על הלואה מתחייב הגם שהוא 'אסמכתא', כיון שבשעה שנתערב בו בזמן נוצר חוב מהלואה כלפי המלוה, משא"כ באחריות שדה אין שום חיוב מיד בשעת הערבות כיון שהחיוב יכול רק כשיטרפו השדה ממנו לכן הוה אסמכתא ואינו משתעבד.

גם בנידון דידן יהיה תלוי בדבר זה. הרי בשעה שאותו עסקן מתחייב, לא נוצר עדיין שום חוב כלפי הנהלת בית הספר, אלא רק אם ולכשיזיק הילד, ונחשב ערבות באסמכתא ואין בה ממש (ביאור הגר"א שם סקי"ט ובית אפרים - חושן משפט סימן ל"ד, ועיין בית יוסף שם). אחרים נחלקו ואינם מחלקים בכך (עיין שם בטור וסמ"ע שם סקי"ח שביארו הדין של אחריות במכירת שדה באופן אחר).

מאחר והדבר שנוי במחלוקת, אם הנהלת בית הספר רוצה לתת משנה תוקף להתחייבות זו, עליהם לנסח זאת באופן שאין בו 'אסמכתא'.

אמנם כן זה בחיובי אחריות של ה'עסקן' בהיזקות של הבן, אבל אם הנהלת בית הספר תתקש על חובות של ה'אב' לשלם על נזקי בנו, תחול התחייבות זו אף בלא הנ"ל, כיון שהוא תנאי בהסכם השכירות שמועיל (עיין קצות סימן שט"ו סק"ב).

המשך ההערות מפסקי דינים

הגם שנחשב לדבר האבוד לשכור עליהם אבל לא לשלם הפסד של מניעת רווח, דוה נאמר רק אם היה הפסד בגוף הדבר כמו להעלות פשתן מהמשרה, ועדיין צ"ע. [9] ראה תוספות ב"מ ע"ה ב' ד"ה פרייפריין, וריטב"א שם, והדבר שווה כסף למעבד שהרי מוכן לשלם בעד השירות. [10] רמ"א שם סעיף ה', מתשובות מיימוני סי' ל', ועיין בש"ך סי' ק"כ. [11] ע"פ שו"ע שם במביא חלילין. [12] עיין תה"ד סי' ש"כט שנשאר בצריך עיון, אבל הרמ"א שם מביאו והשו"ך סי' ק"ג תמה שהרי תה"ד נשאר בצ"ע לדינא, כלומר שאולי לגמרי אינו דבר האבד, אבל הפתחי תשובה סי' ח' כתב משי"ת משר"ת ושב הכהן סי' י"ג (וכן בנתיבות סי' ח') שהתה"ד הסתפק רק האם זה דבר האבד של ממונו לא אינו של ממונו (והנפק"מ כדלהלן), אבל בוודאי חשיב דבר האבד ועל זה מסיק שהכל לפי ראות עיני הדיין, וע"ע שם פריטים בזה, ועיין בתה"ד שמחשיב משרתת לדבר האבד כי הבעה"ב לא הורגל בעבודה ויבוא לידי תקלה ובמחנה אפרים שכירות פועלים סי' ז' כתב דגם בלי זה לא גרע משכור להביא חלילים כשלא נעשית כוונתו נחשב לדבר האבד. [13] רמ"א סי' ש"ג סעיף ה' ועיין נתיבות סי' ק"ט כפי שנהגה, ר"ל בקבלו. [14] שם ע"פ הרא"ש ב"מ פרק י' סי' ו'. [15] רמ"א שם כדעת המהר"ם ברא"ש הנ"ל ובמדרש, אבל הש"ך סי' ק"ה והטו"ר חולקים על שני הסברות אלה, ומחלקים כתיורו' התוס' קדושין י"ז א' שרק בעבד עברי שגופו קנוי שייך כ"ל. [16] ראה קצות סי' ט' דלא עדיף מעבד עברי כה"א. [17] הגהות רע"א סי' ש"ג סעיף ה' מתפארת למשה י"ד סי' ש"פ בש"ך סי' י"ז. [18] עיין ש"ך סי' ק"כ דידו אינה על התחתונה ע"פ תוס' ב"מ ע"ז א' (דהיינו בכל פועל שחזר בו), אבל לפי הסמ"ע סי' ט"ז נותן כל הנשאר, ועיין חזו"א ב"ק סי' כ"ג סק"כ ט.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבות, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: